

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Book CLXX

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 30

THE WORK OF IVO ANDRIĆ

Accepted at the III meeting of the Department of language
and literature, on 27th of March 2018, on the basis of reviews from
prof. dr *Snežana Samardžija*, prof. dr *Jovan Delić* and prof. dr *Radivoje Mikić*

Editor

Academician

MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE 2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXX

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 30

ДЕЛО
ИВЕ АНДРИЋА

Примљено на III скупу Одељења језика и књижевности
27. марта 2018. године на основу рецензија проф. др *Снежане Самарџије*,
проф. др *Јована Делића* и проф. др *Радивоја Микића*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД 2018

ПРИПОВЕТКЕ ИВЕ АНДРИЋА У СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ГЛАСНИКУ

ДРАГАНА ГРБИЋ*

Сажетак. – Иво Андрић је у *Српском књижевном гласнику* објављивао приповетке, есеје, преводе и критике, а библиографија његових прилога у овом часопису броји преко педесет јединица и доноси се у прилогу овог рада. Сарадња са *Српским књижевним гласником* на својеврстан начин је оставила видљивог трага у генези пищевог приповедног стваралаштва, те је отуда посебан фокус истраживања на односу између првих верзија неких од његових најважнијих приповедака објављених у овом часопису и потоњих објављивања у збиркама. Као илустративни примери динамичности генезе анализирана су дела из збирке *Приповејке II*, објављене 1936. године у Српској књижевној задрузи, јер је пет од укупно шест приповедака објављених у овој збирци имало премијеру баш у *Српском књижевном гласнику*.

Кључне речи: *Српски књижевни гласник*, часописни контекст, генеза приповедног текста, критичко издање, библиографија

У тренутку када Иво Андрић 1920. године у *Српском књижевном гласнику* објављује приповетку „Дан у Риму“, овај часопис већ ужива ауторитет и реноме какав ће писац током времена тек остварити. Отуда овај рад настоји да осветли однос између два ауторитета – једног већ утврђеног кроз јасну уређивачку политику часописа која је нормирала књижевну сцену оног времена; и другог који ће се тек изградити, а који је прве важне приказе и критике својих приповедака и есеја добио управо у *Српском књижевном гласнику* у студијама Милана Богдановића, Исидоре Секулић, Николе Мирковића, Владимира Ћоровића, Густава Крклеца и Ксеније Атанасијевић.

У овом часопису Андрић је објављивао приповетке, есеје, преводе и критике, а библиографија његових прилога у *Српском књижевном гласнику* броји педесет и шест библиографских јединица. Неке од најпознатијих приповедака писац је први пут објавио управо ту, нпр.

---

* Институт за славистику, Универзитет у Келну/ Институт за књижевност и уметност, Београд, draganaagrbc@gmail.com

приповетке „Ћоркан и Швабица“, „Мустафа Маџар“, „Мост на Жепи“, „Смрт у Синановој текији“, „Напаст“, „Жеђ“, а приповетку „Мара Милосница“, која је у неким студијама одређена и као кратак роман, објавио је чак у четири наставка 1926. године. Укључујући текстове које су други аутори писали о Андрићевом делу, библиографија се увећава за додатних деветнаест јединица, а комплетна библиографија Андрићевих прилога као и прилога о његовом делу објављених у обе серије часописа *Српски књижевни гласник*, броји седамдесет и шест јединица и доноси се у прилогу овог рада.

Када је реч о објављивању књижевних дела у часописима, која су након премијере у периодици објављена и самостално, савремена истраживања показују да су часописне верзије врло често биле пробне верзије, које су писци након прве рецепције „брусили и дотеривали“. Управо са том почетном методолошком премисом из домена студија периодике, у овом раду се приповетке Иве Андрића објављене у *Српском књижевном гласнику* анализирају са циљем да се осветли степен наративне генезе у односу на потоња издања. Поред поменутог методолошког приступа истраживања периодике, други важан методолошки аспект представљају начела критичког приређивања дела Иве Андрића, са фокусом на збирку *Приповешке II* из 1936. године објављене код Српске књижевне задруге, при чему је од укупно шест приповедака објављених у збирци пет имало премијеру у овом часопису.

Што се постојећих истраживања ове проблематике тиче, у савременој литератури забележен је само један прилог посвећен Андрићевој сарадњи са *Српским књижевним гласником*, и то је текст Николаја Тимченка „Иво Андрић у „Српском књижевном гласнику““, објављен 1987. године. Поред овог текста у оквиру разматрања неких сасвим других проблемских аспеката било *Српског књижевног гласника* било Андрићеве поетике, поједини аутори су се дотакли и Андрићеве сарадње са овим часописом. У раду Марка Недића „Стандардизација жанра у новој серији“¹ анализирана је улога приповедака Иве Андрића у односу на остале жанрове часописа, са једне стране, а са друге, у односу на остале приповедаче. Такође, у раду А. Петрова² „Српски књижевни гласник и процеси осавремењивања и онесавремењивања у књижевности“ писано је и о Андрићевим приповеткама, есејима и критикама пре свега у одно-

¹ Марко Недић, „Стандардизација жанра у новој серији“, у: *Сто година Српског књижевног гласника*, ур. С. Тутњевић, М. Недић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, Нови Сад, 2003, 85–95.

² Александар Петров, „Српски књижевни гласник и процеси осавремењивања и онесавремењивања у књижевности“, у: *Сто година Српског књижевног гласника*, ур. С. Тутњевић, М. Недић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, Нови Сад, 2003, 53–72.

су према новим појавама на ондашњој књижевној сцени, нпр. о Растковом роману *Бурлеска јосјодина Перуна боја јрома*.

Ова Андрићева критика је централна тема и Тимченковог текста „Иво Андрић у Српском књижевном гласнику“ о односу између овог часописа и будућег Нобеловца, што је и једини рад посвећен само овој проблематици. Будући да савремена литература не нуди систематска проучавања Андрићеве сарадње са *Српским књижевним гласником*, а да је у поменутом Тимченковом раду дат само панорамски преглед, при чему је тежиште његове анализе на Андрићевим критикама и белешкама, и то у првом реду о роману Растка Петровића *Бурлеска јосјодина Перуна боја јрома* и полемици која се поводом овог писца водила не само у овом часопису него на књижевној сцени оног времена, циљ овог рада је да истражи Андрићеву сарадњу са *Српским књижевним гласником* у домену објављивања приповедака. Овај аспект је Тимченко у свом раду потпуно заобишао, те је и закључио своје истраживање речима да „сарадња Иве Андрића у *Српском књижевном гласнику* [...] представља важан део његове стваралачке биографије и о њој ваља писати подробно и продубљено. Ови редови су само овлашна скица неких од питања која би могла и морала бити обухваћена подробном расправом о Андрићевој сарадњи у нашем најпознатијем и најутицајнијем књижевном часопису између два рата.“³

С обзиром на чињеницу да је овај текст објављен пре равно тридесет година, а да се у међувремену није појавио ни један други прилог који би детаљно приказао ову проблематику, у нашем истраживању су приповетке најпре контекстуализоване у ширу часописну основу, а потом им је проблемски приступљено. Најпре је урађена 1. комплетна примарна (Андрићева) и секундарна (о Андрићу) библиографија у овом часопису, а затим 2. архивско истраживање, да би се тек потом 3. интерпретативно приступило часописној грађи, са фокусом на приповетке, и то у односу на 4. генезу приповедака између њихове часописне верзије и потоњих издања у збиркама. За овај последњи аспект важну улогу приликом нашег истраживања имао је рад на приређивању критичког издања Андрићеве збирке *Приповетке II* из 1936. У централном делу рада најпре се даје преглед статистичких елемената проистеклих из анализе урађене библиографије и архивских истраживања, а затим се на илустративним примерима анализира генеза приповедног текста из пишчеве радионице, која се мењала на путу од часописа до збирки.

³ Николај Тимченко, „Иво Андрић у Српском књижевном гласнику“, у: *Сјремљења. Часопис за књижевност и уметност*, год. XXVII, бр. 3, мај-јун, 1987, стр. 47.

* * *

Иво Андрић је био присутан у све три „серије“ *Српској књижевној иласника*. У првој серији, која је излазила од фебруара 1901. до јула 1914. године, објавио је само један прилог у време уредништва Јована Скерлића, и то превод са енглеског језика песме Волта Витмена „Ја долазим са снажном музиком“, који је потписао не пуним именом и презименом него само иницијалима. Објављен уочи Првог балканског рата, превод песме је тематиком и атмосфером сасвим одговарао духу времена, а оцењен је суперлативно: „превод је тачан, разложен, и уз то, први који достиже највиши естетско-уметнички ниво. [...] Витмен је, свакако, у Андрићу имао правог тумача, који је преводом умео и да надмаши оригинални текст.“⁴ Андрићева успешна премијера у *Српском књижевном иласнику* наговестила је успех његове будуће сарадње са овим часописом, што је потврђено и низом критичких студија објављених у другој обновљеној серији часописа. У последњој, „трећој серији“, аутор је присутан наравно само кроз студије о његовом делу – и то у два прилога објављена 1992. године написана од стране приређивача његових Сабраних дела, Петра Цацића – „Природа и позадина „случаја“ у Андрићевом делу“ и „Светлост и светости Андрићевог дела“.

Фокус овог истраживања представља Андрићева сарадња са Новом серијом *Српској књижевној иласника* (септембар 1920. – април 1941), која је отпочела већ у трећој свесци у време уредништва Богдана Поповића и Слободана Јовановића, као што је познато са објављивањем приповетке „Дан у Риму“ 1. новембра 1920. године. Међутим, два месеца пре тога у првом и у другом броју Нове серије, објављена су у два приказа о Андрићевом делу – о *Ex Pontu*, који је написао Владимир Ћоровић и приказ Милана Богдановића о *Пути Алије Ђерзелеза*, чиме је на изванредан начин „припремљено“ пишево појављивање у часопису. Ћоровић је том приликом приметио: „Г. Андрић је несумњиво један од најсимпатичнијих и најбољих младих, са највише срца и уравнотежености, и ми ћемо наскоро са задовољством о њему донети пунију оцену.“⁵ Сарадња је била врло интензивна и у континуитету је трајала све до прекида излагања часописа уочи Другог светског рата, када је 16. фебруара 1941. године објављена приповетка „У воденици“.

У Новој серији писац је објавио укупно двадесет и три приповетке. Поред поменуте две, у овом часопису су објављене приповетке: „Ћоркан и Швабица“, „За логоровања“, „Мустафа Маџар“, „У мусафирхани“, „Мара Милосница“, „Мост на Жепи“, „Чудо у Олову“, „Исповијед“, „Код казана“, „Смрт у Синановој текији“, „Напаст“, „Жећ“, „Олујаци“,

⁴ Ljiljana Babić, „Vitmenova poezija u srpskohrvatskim prevodima između dva rata“, у: *Stav: časopis za kulturu, društveni život i umetnost*, god. 2, br. 4/5, 1977, 114–115.

⁵ В. [Владимир Ћоровић] „Ex Pontu“, у: *Српски књижевни иласник*, 1920, књ. 1. бр. 1, 1. септембар 1920, стр. 79.

„Деца“, „Мила и Прелац“, „Труп“, „Вино“, „Стазе“, „Чаша“, „Кавалери Св. Духа“, „Јелена, жена које нема“. Двадесет и три приповетке објављене су у целини, а приповетка „Мара милосница“ је због дужине објављена у четири наставка, док је текст „Кавалери Св. Духа“ објављен као одломак с насловом „Занос и страдање Томе Галуса“, а поднаслов „Галусов запис“ има у часопису и приповетка „Јелена, жена које нема“. За готово све ове приповетке објављивање у *Српском књижевном гласнику* представљало је премијеру, а тек потом су биле објављене или у самосталним збиркама или прештамповане у другим часописима и антологијама.

Поред оригиналних приповедака, Андрић је у Новој серији *Српског књижевног гласника* објавио и преводе још три књижевна дела – са немачког „Легенду о малој играчици“ Готфрида Келера, са италијанског „Извесне дужности“ Луиђија Пирандела и са шпанског „Не“ Хуана Рамона Хименеса, при чему је ове преводе потписао псеудонимом „Р. Р.“. Истим псеудонимом потписао је и своје друге прозне прилоге, нпр. још две легенде – „Легенду о св. Франциску из Асизиа“ и „Легенду о Лаури и Петрарки“, а у два наставка објављен је текст „Симон Боливар Ослободилац“ и прилог о Гоји. Шест година касније објавио је свој чувени есеј „Разговор са Гојом“, који је потписао именом и презименом, као што је пуним именом и презименом потписао и текст „Његош као трагични јунак косовске мисли“, објављен 1. јула 1935. године, заснован на јавном предавању које је одржао на Коларцу уочи католичког Божића 24. децембра 1934. године.

После приповедака, другу највећу групу Андрићевих прилога чине критички прикази и белешке. Будући да је све приказе осим првог објављеног 1922. године у овом часопису о роману Растка Петровића – *Бурлеска јосјодина Перуна боја играма*, и текста о Јовану Скерлићу из 1924. године, Андрић потписао псеудонимима „Р.“ или „Р. Р.“, постављено је питање ауторства у неким библиографијама. Наиме, у *Библиографији Иве Андрића (1911–2011)*⁶ од укупно осамнаест приказа објављених у Новој серији *Српског књижевног гласника* код једанаест библиографских јединица је у полуквадратној загради приликом тумачења псеудонима наведена напомена да је ауторство спорно. У претходно урађеној *Библиографији нове серије Српског књижевног гласника* Станише Војиновића⁷ нема напомена о спорном ауторству, него се у библиографији после иницијала „Р.“ или „Р. Р.“ након косе црте наводи „Иво Андрић“, а у Попису шифара, иницијала и псеудонима је на 17. и 18. страни разјашњено значење поменутих иницијала.

⁶ Љ. Клевернић, К. Мирић, М. Блашковић, В. Укропина, Д. Кермеци, С. Субашић, М. Вац, *Библиографија Иве Андрића (1911–2011)*, Задужбина Иве Андрића, САНУ, Библиотека Матице српске, Београд – Нови Сад, 2011.

⁷ Станиша Војиновић, *Српски књижевни гласник 1920–1941*, Библиографија нове серије, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.

Више него што је Андрић писао о другима, писали су други о њему, а у периоду од 1920. до 1939. године објављено је укупно осамнаест приказа о Андрићевом делу у *Српском књижевном ѿласнику*. Најважније оцене и приказе и данас релевантне у литератури написали су Милан Богдановић, Исидора Секулић, Густав Крклец и Никола Мирковић.

Осим важне чињеница да је и у првом и у другом броју новопокренуте серије објављен по један приказ о Андрићевој поезији и прози, што говори у прилог томе какву је репутацију већ тада писац уживао у Уредништву овог часописа који је нормирао књижевну сцену оног времена, највећи број приказа о Андрићевом делу (укупно 12) објављен је по изласку из штампе његове треће збирке *Пријовейке II* 1936. године у Српској књижевној задрузи. Три приказа о преводима Андрићевих дела и уопште српске књижевности, објављена су 1936. и 1937. године, чиме је указано на значај који је писац већ тада био стекао изван свог матерњег језика, што је на неки начин припремило терен за објављивање обимне студије Николе Мирковића, која је 1938. и 1939. године изашла у неколико наставака.

На интензитет Андрићеве сарадње са *Српским књижевним ѿласником* и уопште на његово присуство у овом часопису указује чињеница да је од укупно двадесет и два годишта часописа будући нобеловац био присутан у двадесет и једном. Једино 1927. године није забележен ни један једини прилог, док су 1938. и 1939. објављени само прикази његовог дела, а Андрић није ништа објавио. Те године су, као што је из његове биографије познато, представљале важан период у дипломатској каријери, што се одразило и на кратку паузу у сарадњи са *Српским књижевним ѿласником*. Међутим, треба напоменути да је донекле баш сарадња са овим часописом и допринела Андрићевом успону и на књижевној сцени и у дипломатији, јер је он управо на предлог оснивача и уредника *Српског књижевног ѿласника* Богдана Поповића и Слободана Јовановића 1926. био примљен за члана Српске академије наука и уметности, а у јесен исте године је постављен за вицеконзула Генералног конзулата Краљевине Југославије у Марсеју. Занимљиво је да је Поповић у свом образложењу Академији истакао да је Андрић доказао своје списатељско умеће и као примере за илустрацију те тврдње навео дела која су била објављена управо у овом часопису. Друга краћа пауза у сарадњи са *Српским књижевним ѿласником* настала је у време процвата Андрићеве дипломатске каријере, када је у новембру 1937. године постављен за помоћника министра иностраних послова, а априла 1939. и за опуномоћеног министра и посланика Краљевине Југославије у Берлину. Отуда не чуди да је управо ових година објављено и највише приказа о Андрићевом делу у *Српском књижевном ѿласнику* – укупно девет укључујући и поменути обимну студију Николе Мирковића, која је након тога објављена и као самостална монографија.

Овој статистици треба додати још један важан податак који такође говори о улози Иве Андрића у *Српском књижевном гласнику*, а то је да су од поменутога двадесет и два годишта његове приповетке отвориле у јануарским празничним бројевима скоро половину тог опуса. Приповетке Иве Андрића објављене су као новогодишњи поклон читаоцима у чак десет бројева објављених 1. јануара, а такође 1. јануара 1938. године отпочео је Никола Мирковић да објављује своју студију, што је уједно била и прва самостална објављена монографија о Андрићевом делу. Због свих ових чињеница у литератури је већ примећено да „треба нагласити да је Андрић по свему био писац *Српског књижевног гласника*. У СКГ-у је Андрић у обе деценије нове серије објављивао своје приповетке [...] а Гласникови критичари одужили су се Андрићу текстовима у СКГ-у, који се до данас убрајају међу најбоље у литератури о Андрићу.“⁸

Јасан показатељ Андрићевог статуса у овом часопису јесте и чињеница да га је Уредништво консултовало чак и око уређивачке концепције. Почетком 1934. године покренута је реформа часописа, а Управни одбор је наложио својим члановима Слободану Јовановићу, Јовану Јовановићу, Јаши Продановићу и Милану Гролу да најважније сараднике часописа, међу којима су били Исидора Секулић, Иво Андрић и Милан Кашанин, замоле за мишљење о будућој концепцији часописа.⁹ Од 1935. године Исидора Секулић, Милан Кашанин и Иво Андрић заједно са Ником Бартуловићем, Момиром Вељковићем, Божидаром Ковачевићем, Радојем Кнежевићем, Николом Мирковићем и Ђорђем Тасићем били су и чланови Књижевног одбора *Српског књижевног гласника*.

О пищевој сарадњи са часописом сведочи и архивска грађа *Српског књижевног гласника* која се чува у Архиву града Београда и броји укупно 54 књиге и 15 великих архивских кутија. Та архивска грађа је комплетно прегледана, али осим признаница за примљене хонораре, изводе из рачуна и преписке, други архивски материјал који би се односио на рукописну грађу Андрићевих прилога објављених у овом часопису није пронађен. Сачуване су, на пример, признанице које је аутор својеручно потписао и потврдио да је на благајни *Српског књижевног гласника* примио хонорар – 1923. године од 360 динара за приповетке „Мустафа Маџар“ и „У мусафирхани“, а 1926. за приповетку „Мара Милосница“ објављену у наставцима 2760 динара. Будући да су у овом часопису готово све Андрићеве приповетке први пут штампане, приликом истраживања било је очекивано да се пронађу рукописи или бар кореспонденција приликом слања рукописа, међутим, таква архивска грађа, нажалост, није пронађена. Без обзира на одсуство рукописа

⁸ Александар Петров, *нав. дело*, 69.

⁹ *Српски књижевни гласник улази у 34. јодину*, у: *Правда*, XXX, 1934, бр. 10476, 2. јануар, 6.

и друге архивске грађе, прва објављивања Андрићевих приповедака у *Српском књижевном гласнику* су круцијална у контексту анализе њихове генезе, што је показало и критичко приређивање четири од укупно пет збирки првог кола критичког издања дела Иве Андрића, те су све поменуте приповетке у корпусу критичких издања добиле важан статус прве варијанте и у том светлу су и у оквиру овог истраживања посматране.

* * *

У литератури је примећено да је управо овај часопис имао важну улогу при нормирању приповетке као жанра у историји српске књижевности. „Повлашћено место које је и даље имала приповетка сигурно није добијено по аутоматизму него по уверењу *Гласникових* уредника и сталних критичара да је приповетка у међуратном времену књижевна врста која у утакмици са поезијом, без обзира на одиста високе естетске домете ове друге у појединим случајевима, [...] с правом задржава прво место у хијерархији књижевних жанрова у часопису. То су доста често истицали и стални *Гласникови* критичари Милан Богдановић и Бранислав Миљковић, и кад су говорили о појединачним приповедачким и романијерским књигама, и кад су давали сумарније прегледе годишње књижевне продукције. Приповетка је тако повлашћено место постигла најпре захваљујући великом броју добрих приповедача какви су Иво Андрић, Драгиша Васић, Растко Петровић [...] Све најбоље Андрићеве, Васићеве, Кашанинове, Расткове, Вељкове приповетке из тог времена, на пример, објављене су већ у првој међуратној деценији *Гласниковој*. Оне су, заједно са добрим приповеткама других аутора, сигурно омогућавале да се створи одређена представа о врло високом вредносном стандарду овог жанра, као и да се управо са њим код читалаца вредносно идентификује и сам часопис.“¹⁰ Овај Недићев став је у случају Иве Андрића потпуно тачан, погото када се има у виду које су то Андрићеве приповетке објављене у овом часопису, а још више када се анализом степена промена у наративној генези тих приповедака у односу на њихово прво часописно објављивање и варијанте у потоњим збиркама, потврди да су варирања и промене основног текста, како ће се видети из примера који следе, била врло мала.

Више од две трећине Андрићевих приповедака после премијере у *Српском књижевном гласнику* објављене су у три збирке именоване истим једноставним називом – *Приповећке*. Иво Андрић је те три збирке објавио код своје „вршњакиње“, како је једном назвао Српску књижевну задругу, основану исте године када је и он рођен. Првих пет приповедака објављено је у збирци *Приповећке* из 1924. године – „Дан у Риму“, „Тор-

¹⁰ Марко Недић, *нав. дело*, 92–93.

кан и Швабица“, „За логоровања“, „Мустафа Мацар“, „У мусафирхани“. У једном интервјуу са Љ. Јандрићем писац се осврнуо на објављивање своје прве збирке приповедака прокоментарисавши је: „Тада, 1924. године, било је теже ући у Српску књижевну задругу него у царство небеско. Иначе, Задруга и ја смо вршњаци: рођени смо исте године.“¹¹

Хронолошким редоследом појављивања у *Српском књижевном гласнику* наредних пет приповедака објавио је у збирци *Приповејке* из 1931, то су „Мара Милосница“, „Мост на Жепи“, „Чудо у Олову“, „Исповијед“, „Код казана“; и још пет у збирци *Приповејке II* из 1936. године – „Смрт у Синановој текији“, „Напаст“, „Жеђ“, „Олујаци“, „Деца“, „Мила“ и „Прелац“. Приповетка „Деца“ је после часописне верзије први пут објављена 1948. године у збирци *Нове иприповејке*; а три приповетке „Труп“, „Чаша“ и „У воденици“ тек у издању *Одабране иприповејке* такође код Српске књижевне задруге 1954. године. Приповетке „Вино“, „Стазе“, „Занос и страдање Томе Галуса“ после часописне премијере наредно објављивање су имале тек у првом издању Андрићевих Сабраних дела из 1963. године, које су приредили Мухарем Первић и Петар Цацић, и то у оквиру књиге бр. 10 *Стазе, лица иредели*.

С обзиром на чињенице да је више од две трећине приповедака (15 од укупно 23) после часописне премијере било објављено у збиркама Српске књижевне задруге, овај рад на својеврстан начин представља слику Андрићеве сарадње са две кључне институције српске културе прве половине 20. века – *Српског књижевног гласника* и Андрићеве вршњациње Српске књижевне задруге.

* * *

Сарадња са *Српским књижевним гласником* оставила је видљивог трага у генези Андрићевог приповедног стваралаштва. Уколико се претходни фактографско-позитивистички подаци анализирају у домену наративне структуре Андрићевих приповедака, они указују заправо на један од најважнијих аспеката његове поетике – на њихову наративну генезу. У том смислу дијалог између првих часописних варијаната помених приповедака и њихових првих објављивања унутар једне збирке доноси кључне увиде у пишчеву радоницу и представља огледало њихове генезе. Разлике на структурном, композиционом и стилском нивоу између часописних варијаната појединих приповедака и њиховог првог

¹¹ Љ. Јандрић, *Са Ивом Андрићем*, Коло LXX, књ. 470, Српска књижевна задруга, Београд, 1977. Више о сарадњи И. Андрића и СКЗ у: Драган Лакићевић, „Вршњаци – Иво Андрић и СКЗ“, у: *Национална ревија Србија*, бр. 27, јул–август, 2011; „Андрићев венац 1892–2012. СКЗ и царство небеско“, у: *Гласник Српске књижевне задруге*, год. LIX (нов серија), бр. 39, јун 2012, Београд, 24; Светлана Стипчевић, *Књижевни архив Српске књижевне задруге 1892–1970*, Коло LXXV, књ. 501, СКЗ, Београд, 1982.

објављивања у збиркама биле су највеће у односу на сва потоња објављивања, што је јасно показало прво коло критичког издања приповедака Иве Андрића. Стога је основни циљ овог рада био да покаже генетички развојни лук поменутих приповедака.

Као илустративан пример динамичности те генезе анализираћемо приповетке објављене у збирци *Приповећке II* из 1936. године. Једина приповетка из ове збирке која није нигде објављена пре 1936. јесте приповетка „Свадба“, и само за њу постоји сачуван рукопис у оквиру Личног фонда Иве Андрића у Историјској збирци Архива Српске академије наука и уметности. Будући да су приповетке „Смрт у Синановој текији“ (1. 1. 1932), „Напаст“ (16. 6. 1933), „Олујаци“ (1. 1. 1934), „Жећ“ (16. 5. 1934) и „Мила и Прелац“ (16. 4. 1936) први пут објављене у *Српском књижевном гласнику*, Андрићева сарадња са овим часописом представља важан први ступањ у њиховој развојној генези. Разлике које постоје између часописног и потоњих издања грубо се могу поделити у две категорије. У прву категорију спадају разлике на лексичком нивоу услед тилско-семантичких промена или правописних усаглашавања, а у другу разлике у домену семантичко-синтаксичке структуре, које су се тек код појединих примера пренеле и на виши, структурни ниво приповетке. Такав случај у оквиру збирке из 1936. године постоји једино код приповетке „Напаст“, где су се варијантне разлике између часописног и потоњих издања директно одразиле на карактеризацију главног лика.

Приповетка „Напаст“ објављена у *Српском књижевном гласнику* одређена је као варијанта у критичком издању не само стога што је то било њено прво објављивање, него и услед чињенице да су одређена решења била присутна само овде, а у погледу генезе приповетке те разлике су у односу на сва каснија издања врло изразите. Већ у првом пасусу постоје стилска решења својствена само приповеци у часописном издању. Тако, на пример, реченица, којом се на почетку приповетке одређује карактер фра Стјепана, приликом првог објављивања у *Српском књижевном гласнику* није била стилски савршена – „ишао је мирно и весело куда му је наређивано и како му је наређивано, и враћао се још веселије.“¹² Стога је писац већ приликом наредног објављивања начинио инверзију тако да смисао буде јаснији, те је та реченица у збирци из 1936. гласила: „ишао је мирно и весело и враћао се још веселије куда му је наређивано и како му је наређивано.“¹³

Крај приповетке је најдрастичније измењен. У часописној верзији претпоследњи пасус у којем се експлиците наглашава слаб карактер фра Стјепана гласи:

¹² Иво Андрић, „Напаст“, у: *Српски књижевни гласник*, књ. 39, бр. 3 [тј. 4], 16. јун 1933. стр. 241.

¹³ Иво Андрић, „Напаст“, у: Иво Андрић, *Приповећке II*, СКЗ, Београд, 1936, 53.

„Ту пребацује самоме себи што је, ето, опет попустио и причао своју причу о напасти. *Зариче се да неће њричајти више никад ником, ња да ња на кољенима моле или бајинама најоне.* Испуни га огорчење на фратре који се смеју и подругују свему и који су, осим светог крста на њима, Турци као и остали Турци. За тим прекори сам себе због тако оштрог суда и ружних мисли о браћи.“¹⁴

У збирци *Приповејке II* из 1936, као и у свим издањима која следе приповетка се завршава на следећи начин:

„Ту пребацује самоме себи што је, ето, опет попустио и причао своју причу о напасти. Испуни га огорчење на фратре који се смеју и подругују свему и који су, осим светог крста на њима, Турци као и остали Турци. За тим прекори сам себе због тако оштрог суда и ружних мисли о браћи, *и зариче се само да неће њричајти више никад ником, ња да ња на коленима моле или бајинама најоне. И у њим ѡренуцима, док сам себи даје ѡо обећање, оно му излѡда ѡврдо и њейорециво.*“¹⁵

Наредна два пасуса ова приповетка има само у *Српском књижевном гласнику* и они се надовезују на наведени цитат.

„Растера те мисли, али не може да растера жалост због свега тога; и сваки пут мора самом себи да каже, да човек неминовно губи другове и да му, на крају, остаје једино његова жалост.

Али већ сутра, после ручка, кад се сви искупе на кафу и разговор, он је и опростио и заборавно фратрима увреду и разочарење које су му нанели. А првом приликом он ће поново испричати своју причу која ће на истим местима бити непрекидана новим упадцима и шалама; и опет ће се повући у исти онај буџак, увређен и огорчен на све фратре, са жалости као јединим другом.“¹⁶

У њима је резимиран сиже приповетке и још једном су на самом крају наглашене *добродушности* и *разговорљивости*, као основне карактерне особине главног лика, при чему је ова друга истовремено и нарративна окосница централног дела приповетке. Да није тих фра Стјепанових особина, приповетка би имала сасвим другачији и нарративни и

¹⁴ Иво Андрић, „Напаст“, у: *Српски књижевни гласник*, 247. Истакла Д. Г. Даље у тексту су сва курзивна истцања у цитатима наша.

¹⁵ Иво Андрић, „Напаст“, у: Иво Андрић, *Приповејке II*, СКЗ, Београд, 1936, 63–64.

¹⁶ Иво Андрић, „Напаст“, у: *Српски књижевни гласник*, 247.

стилски карактер. Уместо хумористичког тона доминирала би озбиљно интонирана критика католичке манастирске средине, а приповедањем само из перспективе аукторијалног приповедача би се ослабила динамизација фабулативног тока и карактеризација ликова, која је остварена управо смењивањем наравице у трећем наравијом у првом лицу јединице.

Овај закључак којим резимира приповетку у целини писац је сасвим изоставио у потоњим издањима, чиме је приповетка донекле ослобођена од сентименталног патоса а фра Стјепанов карактер портретисан за нијансу одлучније. Осим ових крупних промена, присутна су и друга решења, која иако нису тако упадљива као наведени цитати, ипак указују на супстанцијалне промене у наративном ткиву. Таква је, на пример, замена синтагме *ионовно звук* из првог објављивања каснијим решењем *ионово шум*. „Угледа свећу поред себе и зачу *ионово шум* који га је пробудио: као лагано куцање у врата на капији.”¹⁷ Ова реченица се налази управо у преломном делу приповетке који је писац највише прерађивао, а о чему сведочи и рукопис „Неупотребљена варијанта једног става из приповетке „Напаст““ (Сабр. дела *Жећ*).¹⁸

Још суптилнија промена постоји у каснијим редакцијама следеће реченице из часописног издања: „Ту фратри који су се и *до сада* *иоиледавали* и намигивали један другом, почну гласно да га прекидају.”¹⁹ Променом само једног акцента и прилога *доијад* *иоиледали* уместо *до сада* *иоиледавали*, писац је нијансирано померио временску перспективу у реченици и то баш у тренутку преласка из једног облика наравице у други.

Поред ових примера разлике су присутне и на лексичком нивоу услед стилско-семантичких промена или правописних усаглашавања, а овде наводимо само неколико репрезентативних илустрација, при чему се најпре наводи текст приповетке из издања Сабраних дела Иве Андрића као последњег ауторизованог издања за време пишчева живота, а потом исто то место из часописног издања. Примери који илуструју промену ортографске норме у погледу спојеног и раздвојеног писања речи су следећи: *ојикако* – од како; *ујом* – у *иом*; *иоваздан* – *ио ваздан*; *лећи ћу* – *лећићу*. Архаични или дијалектални облици код појединих речи су осавремењени или замењени стандардном лексемом: *болело* – *болило*; *ускршњој* – *ускрсној*; *онесвешћени* – *онесвешћени*; *ишчиле* – *ишчиље*; *инай* – *инад*.

Као и код приповетке „Напаст“ и код приповетке „Смрт у Синовој текији“ су поред крупних промена у тексту присутне и незнатне измене у домену правописних и лексичких осавремењивања, а овде

¹⁷ Иво Андрић, „Напаст“, у: Иво Андрић, *Приповејке II*, 56.

¹⁸ Више у: Иво Андрић, *Приповејке II*, *Српска књижевна задруга, Београд, 1936*, приредила Драгана Грбић, Критичко издање дела Иве Андрића, коло 1, књига 3, Задужбина Иве Андрића, Београд, 2017, 245–248; 444–446.

¹⁹ Иво Андрић, „Напаст“, у: *Српски књижевни гласник*, 244.

издвајамо само неколико илустративних примера. Уместо часописног решења *йрейоручавао* у каснијим издањима приповетке стоји *йрейоручивао*; уместо *йреврћао* стоји *йреврйћао*; уместо *йролейиње* и *йреййролейињи* стоји *йролејно* и *йреййролејни*; уместо *љуљачка* стоји *љуљашка*; уместо *онесवेशйену* стоји *онесवेशћену*. Уколико се ови и њима слични примери, којих има у свим Андрићевим приповеткама из ове збирке, хронолошки систематизују према годинама објављивања, врло јасно се могу пратити ортографске промене пре и после *Правойиса српскохрватској књижевној језика* Александра Белића, а на основу тога и пишчев став према ортографској норми, о чему сведочи и његова преписка са издавачким кућама. Код преостале четири приповетке из збирке *Приповејке II* постоји тек по која разлика у домену синтаксичко-семантичке структуре, док су све остале разлике више у домену стилских усавршавања или правописних усаглашавања попут претходно објашњених.

У приповеци „Смрт у Синановој текији“ на само неколико места постоје незнатна стилска варирања. Први портрет Алидеде са којим се читалац сусреће у часописној варијанти је богатији за једну синтагму којом је објашњено његово држање – „Био је оседео, погнут *од дујој седења* и обневидео од многог читања”²⁰. У свим потоњим издањима та реченица гласи: „Био је оседео, погнут и обневидео од многог читања”. Додатна информација којом се мотивише погрбљеност главног лика, проистекла из пасивног седећег положаја, изостаје, јер се синтаксичка фокализација усмерава на његову активност – *чийање*. Тачније, пажња је са телесне пропадљивости и тела које се погрбљује и смањује све више и више како се човек приближава тренутку смрти, преусмерена на духовну активност главног карактера и његове очи као огледало душе, јер је већ на почетку приповетке наглашено да је Алидеде имао „поглед шири него у осталих људи”. Овом елипсом у првом издању у односу на часописно издање не само да је имплиците објашњена основна карактерна особина главног лика, него је писац том једном једином стилском варијацијом демонстрирао врхунско приповедачко умеће у овој антологијској приповеци.

Поред овог упечатљивог примера усавршавања приповедног стила у часописној варијанти приповетке „Смрт у Синановој текији“ у односу на каснија издања, постоји још неколико места која је Андрић што стилски што правописно „избрусио”. Тако је, на пример, полуреченица у којој се огледа треперење свих унутрашњих немира Алидеде – „Још многу ноћ се будио *од само за њеја чујној куцања алке*”²¹, преформулисана већ у наредном издању како би се што директније нагласила његова

²⁰ Иво Андрић, „Смрт у Синановој текији“, у: *Српски књижевни гласник*, књ. 35, бр. 1 (1. јан. 1932), 2.

²¹ Иво Андрић, *нав. дело*, 8.

сомнабулност у кључној сцени приповетке – „Још многу ноћ се будио од куцања алке које је само он могао да чује.“²²

Ова последња реченица је веома слична претходно наведеној реченици из приповетке „Напаст“ – „Угледа свећу поред себе и зачу йоново шум који ѿа је йробудио: као лајано куцање у врайѿа на кайѿији.“²³ И у једној и у другој приповеци место које Андрић стилски усавршава јесте управо кључна тачка карактеризације главних ликова и Алидеде и фра Стјепана. У само њима чујним звуцима огледају се њихови унутрашњи немири, који су се у њихове посвећене испосничке просторе пренели из реалног живота, а које они упркос подвижничком животу нису успели да сасвим превазиђу и ослободе се тих тренутака искушења. *Побољшавањем синтагми* које се односе на *врайѿа – кайѿију*, јер су ти само њима чујни звуци допирали управо одатле тј. са *йранице*, писац као да је заправо желео да ојача *йраницу између сакралној и йрофаной свейѿа* главних ликова.

Ова два анализирана примера минималних стилских варирања осветљавају истовремено и одређене елементе шире генезе крећући се од појединачних текстова часописних варијаната приповедака ка једном вишем нивоу какав представља њихово уклапање у композицију збирке *Приповећке II*. После приповетке „Смрт у Синановој текији“ следи приповетка „Напаст“, а главни ликови су представници монашког света – један је дервиш а други је фратар, али се обојица носе, свако на свој начин, са истим искушењем – *женом*. Чињеница да писац и у једној и у другој приповеци на врло сличан начин настоји да (пре)стилизује управо сцену *femina ante portas* као кључни тренутак искушења, јасно показује да је Андрић настојао да међусобно хармонизује текстове појединачних приповедака претходно објављених у часопису приликом њихових уклапања збирке као веће целине.

Овим суптилним померањем писац као да скреће пажњу да се наративни фокус којим доминирају мушки главни ликови у свих шест приповедака развија заправо тек помоћу женских ликова постављених уз свакога од њих, и да би без жене која, како каже Алидеде, „стоји, као *кайѿија*, на излазу као и на улазу овога света“²⁴, и карактеризација мушких ликова остала крња и недовољно развијена. Тако у „Свадби“ уз Хусу кокошара стоји Мејра; као контраст психотичном Мудеризовићу из „Олујака“ постављена је лепа Мостарка; још једна лепотица помаже развој главног лика и у приповеци „Жећ“; а тетка-Мила је централна фигура дечакове перспективе у приповеци „Мила и Прелац“.

²² Иво Андрић, „Смрт у Синановој текији“, у: Иво Андрић, *Приповећке II*, СКЗ, Београд, 1936, 47.

²³ Иво Андрић, „Напаст“, у: Иво Андрић, *Приповећке II*, 56.

²⁴ Иво Андрић, „Смрт у Синановој текији“, у: Иво Андрић, *Приповећке II*, 49.

Случајно или не и код преостале три приповетке разлике између часописног издања и првог објављивања у збирци присутне су само у сценама везаним за женске ликове. У часописној варијанти „Олујака“ само једна једина реченица гласи сасвим другачије у односу на све потоње варијанте – „удавача се поче побојавати да ни крај овој нечовечној љушци неће бити многа лејши ни радоснији“²⁵; а у првој збирци – „удавача се поче побојавати да ће и крај овој нечовечној љушци бити исти.“²⁶

Исти је случај и са приповетком „Жеђ“, где је такође само једна реченица у часопису различита у односу на каснија издања, док су све остале разлике углавном на лексичком нивоу. Евоцирајући успомене на бесане ноћи из детињства у којима је као и фра Стјепан и Алидеде ослушкивала само њој чујни „тако неки мучан и једнолики шум споља: ветар који окреће димњак од лима или лупка баштанским вратницама које су заборавили да закључају“²⁷, командирова жена је у том тренутку закључила да „То више није била једна од безбројних у низу дана и ноћи, него једна једина, вечита и бескрајна пустиња од мрака у којој последњи живи човек јауче и запомаже [...]“²⁸ У збирци та реченица гласи: „То више није била обична ноћ, једна од безбројних у низу дана и ноћи, него једна једина [...]“²⁹

У збирци је код приповетке „Мила и Прелац“ дописана једна реченица која недостаје у првом издању у *Српском књижевном гласнику* – „Тако су бар објашњавали ствар сакупљени грађани.“³⁰ Након ове реченице у којој је као *сйвар* именована Прелчева смрт уследиће дечаково разочарање у тетка-Милу. У опису те сцене у часопису се једном речју додатно наглашава дечја перспектива из које је посматран свет у приповеци али и подвлачи разлика у годинама између дечака и његове прве љубави. „Да би боље разабрао, дечак устаде, *обухвати јој главу својим дејшињским рукама*“³¹. Будући да је у реченици већ изражен субјект – дечак, писац је у збирци само стилски растеретно синтагму, изостављајући придев – „обухвати јој главу рукама“³².

Студије случаја за наведених пет приповедака указују на једну врло важну особину Андрићевог приповедног стваралаштва, бар када

²⁵ Иво Андрић, „Олујаци“, у: *Српски књижевни гласник*, књ. 41, бр. 1 (1. јан. 1934), 7.

²⁶ Иво Андрић, „Смрт у Синановој текији“, у: Иво Андрић, *Приповејке II*, 70.

²⁷ Иво Андрић, „Жеђ“ у: *Српски књижевни гласник*, књ. 42, бр. 2 (16. мај 1934), 86.

²⁸ Иво Андрић, *нав. дело*, 87.

²⁹ Иво Андрић, „Жеђ“, у: Иво Андрић, *Приповејке II*, 92.

³⁰ Иво Андрић, „Мила и Прелац“, у: Иво Андрић, *Приповејке II*, 118.

³¹ Иво Андрић, „Мила и Прелац“, у: *Српски књижевни гласник*, књ. 47, бр. 8 (16. април 1936), 586.

³² Иво Андрић, „Мила и Прелац“, у: Иво Андрић, *Приповејке II*, 119.

су приповетке у питању. Осим у неколико случајева, какав је присутан само у приповеци „Напаст“, писац је вршио врло мале измене у потоњим издањима у односу на прва објављивања у *Српском књижевном гласнику*. Стога се може закључити да је ова анализа показала у којој мери је приповедачко умеће Иве Андрића било савршено од самих почетака. Имајући на уму да је његово појављивање у *Српском књижевном гласнику* припремљено и најављено у критикама Владимира Ћоровића и Милана Богдановића, а да је „одјављено“ са дванаест приказа и критика објављених у периоду од 1936. до 1939, при чему је у шест бројева у наставцима била објављена студија Николе Мирковића, а да је све ставове из ових критика потврдио најоштрији критичар – време, сасвим је тачна оцена Јована Деретића да се период излагања *Српског књижевног гласника* може назвати „периодом књижевне критике“ у историји српске књижевности. У том смислу став Предрага Палавестре да је *Српски књижевни гласник* са својом јасном уређивачком политиком допринео стварању златног доба српске књижевности сасвим се потврђује и случајем сарадње Иве Андрића са овим часописом.

БИБЛИОГРАФИЈА АНДРИЋЕВИХ ПРИЛОГА И ПРИЛОГА
О АНДРИЋУ У СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ГЛАСНИКУ
ПРВЕ И ДРУГЕ СЕРИЈЕ (1901–1941)

Приповетке, есеји, лејенде

- Иво Андрић, *Дан у Риму*, књ. 1, бр. 5, 1. новембар 1920, стр. 321–327.
Иво Андрић, *Ћоркан и Швабица*, књ. 2, бр. 8, 16. април 1921, стр. 561–577.
Иво Андрић, *За лојоровања*, књ. 5, бр. 5, 1. март 1922, стр. 321–333.
Иво Андрић, *Мусџафа Маџар*, књ. 8, бр. 1, јануар–април 1923, стр. 1–15.
Иво Андрић, *У мусафирхани*, књ. 10, бр. 4, септембар–децембар 1923, стр. 241–250.
Иво Андрић, *Мара Милосница* (одломак), књ. 14, бр. 1, 1. јануар 1925, стр. 1–4.
Иво Андрић, *Мосџ на Жейи*, књ. 16, бр. 3, 1. октобар 1925, стр. 161–167.
Иво Андрић, *Мара, милосница* [Део 1], књ. 17, бр. 1, 1. јануар 1926, стр. 1–11.
Иво Андрић, *Мара, милосница* [Део 2], књ. 17, бр. 2, 16. јануар 1926, стр. 81–92.

Иво Андрић, *Мара, милосница* [Део 3], књ. 17, бр. 2, [тј. 3], 1. фебруар 1926, стр. 171–178.

Иво Андрић, *Мара, милосница* [Део 4], књ. 17, бр. 4, 16. фебруар 1926, стр. 241–258.

Иво Андрић, *Чудо у Олову*, књ. 18, бр. 6, 16. јул 1926, стр. 401–406.

Лејенда о св. Франциску из Асизија / Р.Р. [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 19, бр. 4, 16. октобар 1926, стр. 268–277.

Лејенда о Лаури и Пејрарки / Р.Р. [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 22, бр. 5, 1. новембар 1927, стр. 341–347.

Иво Андрић, *Исјовијед*, књ. 23, бр. 1, 1. јануар 1928, стр. 1–11.

Гоја /Р.Р. [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића], одломак, књ. 26, бр. 1, 1. јануар 1929, стр. 40–48.

Иво Андрић, *Код казана*, књ. 29, бр. 1, 1. јануар 1930, стр. 1–11.

Симон Боливар Ослободилац [Део 1] [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 31, бр. 1, 1. септембар 1930, стр. 34–48.

Симон Боливар Ослободилац [Део 2] [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 31, бр. 2, 16. септембар 1930, стр. 106–114.

Иво Андрић, *Занос и сјрадање Томе Галуса* (одломак из приповетке „Кавалери Св. Духа“), књ. 33, бр. 1, 1. мај 1931, стр. 1–8.

Иво Андрић, *Смрт у Синановој њекији*, књ. 35, бр. 1, 1. јануар 1932, стр. 1–9.

Иво Андрић, *Најасиј*, књ. 39, бр. 3 [тј.4], 16. јун 1933, стр. 241–247.

Иво Андрић, *Олујаци*, књ. 41, бр. 1, 1. јануар 1934, стр. 1–11.

Иво Андрић, *Жеђ*, књ. 42, бр. 2, 16. мај 1934, стр. 81–88.

Иво Андрић, *Јелена, жена које нема* (Галусов запис) (Одломак) књ. 43, бр. 5, 1. новембар 1934, стр. 305–310.

Иво Андрић, *Разјовор са Гојом*, књ. 44, бр. 1, 1. јануар 1935, стр. 1–15.

Иво Андрић, *Његош као трагични јунак косовске мисли*, књ. 45, бр. 5, 1. јул 1935, стр. 348–365.

Иво Андрић, *Деца*, књ. 46, бр. 7, 1. децембар 1935, стр. 485–490.

Иво Андрић, *Мила и Прелац*, књ. 47, бр. 8, 16. април 1936, стр. 573–587.

Иво Андрић, *Труј*, књ. 52, бр. 6, 16. новембар 1937, стр. 417–427.

Иво Андрић, *Чаша*, књ. 59, бр. 1, 1. јануар 1940, стр. 18–23.

Иво Андрић, *Сјазе*, књ. 61, бр. 3, 1. октобар 1940, стр. 175–176.

Иво Андрић, *Вино*, књ. 61, бр. 3, 1. октобар 1940, стр. 176–179.

Иво Андрић, *У воденици*, књ. 62, бр. 4, 16. фебруар 1941, стр. 253–257.

Преводи

Ја долазим са снажном музиком / Валт Витмен, с енглеског превео И. А. [Иво Андрић], књ. 28, бр. 5 (1. март 1912), стр. 337. (ПРВА СЕРИЈА)

Лејенда о малој ијрачици / Готфрид Келер, с немачког превео Р. [Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 15, бр. 6, 16. јул 1925, стр. 417–422.

Извесне дужности / Луиђи Пирандело, с италијанског превео Р. [Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 17, бр. 4, 16. фебруар 1926, стр. 258–265.

Не / Хуан Рамон Хименес, са шпанског превео Р. Р. [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 40, бр. 6, 16. новембар 1933, стр. 427–428.

Прикази и белешке

Иво Андрић, „Растко Петровић: Бурлеска господина Перуна бога грома, Београд, 1921”, књ. 5, бр. 2, 16. јануар 1922, стр. 150–152.

Иво Андрић, „О Скерлићу“, књ. 12, бр. 2, 16. мај 1924, стр. 91–92.

Календар „Просвета“ / Р. Приказ часописа [Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 14, бр. 2, 16. јануар 1925, стр. 154–155.

Bibliografia del Montenegro / Р. Приказ књиге Перо Шоћ *Bibliografia del Montenegro* [Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 15, бр. 4, 16. јун 1925, стр. 318.

J. Kusar, “Poeti jugoslavi del Rinascimento”. I. Serbi. Trieste, 1925/ Р. [Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 16, бр. 1, 1. септембар, 1925, 75.

Из старе махале и чаршије / Р. Приказ књиге Владислав Скорић, Из старе махале и чаршије, Сарајево, 1925, [Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 16, бр. 4, 16. октобар 1925, стр. 315–316.

Od revolucionarne omladine do ORJUNE / Р. Приказ књиге Нико Бартуловић, Од револуционарне омладине до ОРЈУНЕ, Сплит, 1925 [Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 15, бр. 4, 16. јун 1926, стр. 317.

Начела / Р.Р. Приказ књиге: Александар Вучо: Ако се још једном сетим или Начела, Београд, 1929, [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 27, бр. 7, 1. август 1929, стр. 559–560.

Матош, Дис, Ујевић / Р.Р. Приказ књиге: Велибор Глигорић: Матош, Дис, Ујевић, Београд, 1919 [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 1, 1. септембар 1929, стр. 70–71.

На западу ништа ново / Р.Р. Приказ књиге: Ерих Марија Ремарк, На западу ништа ново, Београд, 1929, [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 1, 1. септембар 1929, стр. 72–73.

Историја западноевропске књижевности / Р.Р. Приказ књиге Петар Семјонович Кохан: Историја западноевропске књижевности, Београд, 1929,

[Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 1, 1. септембар 1929, стр. 73–74.

Југословенски двоброј „Нове литературе“ / Р.Р. Приказ часописа [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 2, 16. септембар 1929, стр. 152–153.

Подрињски алманах / Р.Р. Приказ часописа [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 6, 16. новембар 1929, стр. 482–483.

Једна књига о модерној поезији / Р. Р. Приказ књиге: Душа Недељковић: Психологија лирског стварања, Београд, 1929, [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 6, 16. новембар 1929, стр. 483–484.

Гривна / Р.Р. Приказ књиге: Ранко Младеновић: Драмске гатке. Књ. 3, Гривна, Београд, 1929, [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 7, 1. децембар 1929, стр. 554–555.

Алманах нове Црне Горе / Р. Р. Приказ књиге: Срж: алманах нове Црне Горе, приредио Василије Лековић, Подгорица, 1929. [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 7, 1. децембар 1929, стр. 556.

Три збирке песама / Р.Р. Приказ књига 1. Јанко Туфегчић: Звездани хлад [б.м.], 1929; 2. Савић Марковић Штедимлија: Руб јаве, Параћин, 1930; 3. Михаило Вучковић: Беле вроне, Београд, 1929. [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 28, бр. 8, 16. децембар 1929, стр. 636–637.

Владимир Ђоровић: Мостар и његова Српска православна општина / Р.Р. Приказ књиге [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића], књ. 40, бр. 6, 16. новембар 1933, стр. 474.

М. Rabinson: Antologija novohebrejske književnosti, Zagreb, 1933/ Р.Р. Приказ књиге [Р.Р. је псеудоним Иве Андрића. Спорно ауторство Иве Андрића], књ. 41, бр. 2, 16. јануар 1934, стр. 135–137.

Прилози о Иви Андрићу и његовом делу

Ex Ponto / В. [Владимир Ђоровић], приказ књиге: Иво Андрић, *Ex Ponto*, Београд, 1920, књ. 1. бр.1, 1. септембар 1920, стр. 79.

Иво Андрић, „Пут Алије Ђерзелеза“, Београд, 1920 / Милан В. Богдановић, приказ књиге, књ.1, бр.2, 15. септембар 1920, стр. 124–130.

Цвеће мастионице / Густав Крклец, приказ књиге: Иво Андрић, *Немири*, Загреб, 1, књ. 920, књ. 2, бр. 6, 16. март 1921, стр. 472–474.

Исток у приповеткама Ива Андрића / Исидора Секулић, књ. 10, бр. 7, септембар–децембар 1923, 502–511.